

Kant och skönheten

EN FORMELL AFFÄR

Kants kritiska verk

Kritik av det rena förnuftet (1781)
Kritik av det praktiska förnuftet (1788)
Kritik av omdömeskraften (1790)

Tre former av medvetenhet

- KUNSKAP
- VILJA
- KÄNSLA

Kritik av omdömeskraften

ANALYS AV ESTETISKA OMDÖMEN

PROJEKT Visa hur estetiska omdömen kan vara allmänt giltiga trots att de involverar känslor

Omdömen om –

- ① **det sköna** ("smakomdömen")
 "Detta är vackert" ("Detta är fult")
- ② **det sublima** (eller det upphöjda)
 det matematiskt sublima och det dynamiskt sublima

DET HÄR ÄR JU INTE BARA EN FRÅGA OM TYCKE OCH SMAK

Vad ingår i att fälla ett smakomdöme?
 Att uppfatta något som vackert eller fult?
 På vilka grunder fälls sådana omdömen?
 Och med vilka anspråk?

Kännetecknen hos
SMAKOMDÖMEN

1. SUBJEKTIVITET

Omdömet "**Rosen är vacker**" relaterar föreställningen om objektet (såsom varande vackert) till subjektet: personens känsla av välbehag.

Obehag, om objektet uppfattas som fult.

Jfr "Rosen är röd"

- Omdömet "Rosen är röd" har inte denna subjektivitet.
- "Rosen är röd" relaterar föreställningen om objektet (såsom varande rött) till objektet självt – trots att det röda inte existerar oberoende av subjektets sinnliga uppfattningsförmåga.

2. INTRESSELÖSHET

➤ Subjektets välbehag i samband med ett smakomdöme är **ointresserat** = inte betingat av några subjektiva intressen.

➤ T.ex. inte betingat av något begär efter objektet: önskan att tillskansa sig, äga, bruka, utnyttja det.

Det är ett "fritt välbehag"

Omdömen om det sköna skiljer sig från omdömen om **det angenäma**, vilka är intressebundna.

O, vilket smarrigt äpple!

- Uttrycker ett begär efter objektet: att få äta äpplet.
- Förutsätter ett bestämt begrepp om objektet.

Äpplets funktion och duglighet för olika ändamål: **äpplet såsom tjänlig föda**

"Äpplet är vackert"

- ✧ Förutsätter inget bestämt begrepp om objektet.
- ✧ "Äpplet är vackert" BETYDER INTE "Äpplet är vackert såsom äpple betraktat"
- ✧ Ingen jämförelse med andra äpplen, eller bedömning utifrån "äppelnormen"

Vilket fint landskap!

- En markexploatör inspekterar ett stycke natur och finner landskapet angenämt.
- Omdömet är intresserat. Han vill köpa marken för att bygga en turistanläggning och tjäna stora pengar.

Lady Chatterleys älskare

- ✧ Lady Chatterley smyg-tittar på skogsvaktaren som tvättar sig. Hon finner honom angenäm: *"Detta är en man och han är sexig"*.
- ✧ Hennes välbehag är intresserat. Hon vill ha honom.

3. ALLMÄNGILTIGHET

- Smakomdömen uppvisar en sorts universalitet.
- Eftersom subjektets välbehag inte betingas av individuella egenheter i form av särintressen, **förmodar** subjektet att han/hon funnit en allmän grund för välbehag – en möjlig källa till välbehag hos alla och envar.
- Subjektet gör **anspråk** på att objektet är en allmängiltig källa till välbehag.

❖ När vi fäller omdömet "Rosorna är vackra" **tillräknar** vi varje person samma omdöme.

❖ Det är därför som vi uttrycker oss helt **opersonligt**, i stället för att säga "Rosorna skänker mig välbehag" eller "Jag gillar rosorna".

Allmängiltigheten är ett anspråk på intersubjektiv giltighet

4. NÖDVÄNDIGHET

- Smakomdömen har normativ kraft. De är praktiskt nödvändiga – **nödmande**.
- De är **exemplariska** eller **förebildliga**. När en person fäller omdömet "Detta är vackert" gör han/hon anspråk på att alla och envar bör "följa efter" och uppskatta objektet
- En sorts preskriptivitet: **"Detta är vackert – tyck likadant!"**
- Men omdömet grundar sig inte på förnufts-skäl. **"Detta är vackert – se själv!"**

5. FORMELL ÄNDAMÅLSENLIGHET

SMAKOMDÖMEN HANDLAR OM FORMELL ÄNDAMÅLSENLIGHET

- Det vackra är formellt ändamålsenligt.
- Det fula är brist på formell ändamålsenlighet.

DELAR – HELHET

- ◇ Gestalt i rummet (bild)
- ◇ Spel i tiden (musik)

Ändamålsenlighet utan ändamål

Zweckmäßigkeit ohne Zweck

- Omdömet om det sköna innefattar inget begrepp om objektet – därmed ingen föreställning om objektets materiella ändamål.
- Objektet ter sig ändamålsenligt genom formens helhet.
- Objektet ter sig **ändamålsenligt i sig**, utan tanke på något annat utöver objektets egen form.

Vad objektet är eller föreställer är irrelevant

- Om man tänker att Bragolins målningar av gråtande barn är fina därför att barnen är så söta, för att de väcker känslor av sympati med sin gråt etc., så faller man inget skönhetsomdöme.
- Ett objekt bedöms som vackert utan referens till vad det är, uttrycker, föreställer, handlar om, etc.

Konsekvenser

- Endast sammansatta företeelser kan vara vackra. En färg **koboltblått** kan inte bedömas vara vacker i sig. Men ett mönster av färgfält kan vara vackert.
- Skönhet/fulhet kan inte graderas. Antingen är något vackert, eller så är det inte det (brist på formell ändamålsenlighet = fult).

Men man kan fälla omdömet: *Detta skulle ha varit vackert om det inte vore för de där störande strecken längst upp till vänster.*

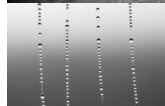

Konst och natur

❖ *Det sköna i konsten* ter sig **otvunget**, som om det hade frambringats av naturen själv.

❖ *Det sköna i naturen* ter sig **sinnrikt konstruerat och planenligt**, som om det vore skapat av en intelligent upphovsman.

DET SUBLIMA

Skillnader mellan det sköna och det sublima

- ❖ Det sköna handlar om form – objektets **begränsning**.
- ❖ Det sublima innefattar upplevelsen av **gränslöshet**.
- ❖ Det sköna är ändamålsenligt – ”som om det vore **anpassat i förväg till vår omdömeskraft**”.
- ❖ Det sublima uppfattas **göra våld på omdömeskraften**.

Det matematiskt sublima

En upplevelse av något bortom alla mått

Gränslös storhet

Det dynamiskt sublima

En upplevelse av något bortom all kontroll

Naturens makt och kraft framstår som obetvinglig

Sublim lust

En ”negativ lust” enligt Kant

Ungefär som skräckblandad förtjusning

